DE EERSTE CHRISTENEN : MYTHEN EN WERKELIJKHEID HOE KUNNEN ZIJ ONS NOG INSPIREREN ?

Dr. Pierre TROUILLEZ

1. De christenen in het heidense Romeinse Rijk (eerste drie eeuwen)

Een succesrijke beweging

Al waren de Romeinen op religieus gebied zeer verdraagzaam, zij weigerden aan het christendom het statuut van 'geoorloofde godsdienst' (*religio licita*) toe te kennen, omdat het zich distantieerde van de publieke cultus aan de officiële goden van de staat. Dit leidde tot verschillende vervolgingen – wel veel minder dan de populaire voorstelling het wil – en het christendom kon in geen geval als springplank voor sociale promotie aangewend worden. Toch nam het aantal leden van de Kerk tijdens de eerste drie eeuwen voortdurend toe. Dit gebeurde wel druppelsgewijs, maar in een minderheid die stelselmatig groeit, op welke bescheiden schaal ook, is er altijd meer enthousiasme dan in een meerderheid die dag na dag afkalft.

Waarom christen worden in een heidense cultuur?

1. Het getuigenis van de martelaren. Alles bij elkaar was het aantal martelaren in de oudheid niet zo groot, maar wie zich door hun voorbeeld liet inspireren, was wel bijzonder sterk gemotiveerd.

2. Het getuigenis in het dagelijkse leven. Zonder te pas en te onpas over hun geloof te beginnen, waren de christenen wel bereid om er tegenover buren en kennissen voor uit te komen: de 'mond-tot-mondreclame' deed uitstekend haar werk.

3. Het vorige punt was slechts mogelijk omdat de Kerk kon rekenen op bijzonder toegewijde leden. De Kerk eiste veel van haar leden, maar in ruil bood ze hun een goed uitgebouwd gemeenschapsleven aan, waarvan de caritas jegens armen, zieken, enz. een fundamenteel aspect was. Dit waren elementen die in de heidense wereld onbekend waren.

4. Het belangrijkste bekeringsmotief vloeit uit de vorige voort: het intense samenhorigheidsgevoel, dat vooral in de deprimerende 3de eeuw voor een *boom* aan toetredingen tot de Kerk zorgde. Aldus werd de Kerk gewaardeerd als:

Een gemeenschap van zusters en broeders

De grootste troef van de Kerk bestond erin dat ze de enige institutie van de oudheid was, waar iedereen welkom was alleen op voorwaarde dat men dezelfde geloofsvisie en de morele beginselen wilde delen. Dit wordt onder andere geïllustreerd door de volgende elementen.

1. Volgens de normen van die tijd was de positie van de vrouw in de Kerk bijzonder gunstig. Ze kreeg volwaardig stemrecht bij de bisschopskeuzes, leidinggevende functies bij de caritas en de catechese.

2. In de Kerk waren de slaven evenwaardig aan de meesters, zoals bij het deelnemen aan de eucharistieviering en de bisschopskeuzes, en ze konden tot het kerkelijke ambt toetreden.

3. Een lokale kerkgemeenschap die bestond uit een mix van autochtonen en inwijkelingen was een algemeen voorkomend verschijnsel.

Een gemeenschap van heiligen en zondaars

Naarmate de Kerk groeide, nam de zondigheid in haar rangen toe. Tegenover dit fenomeen ontwikkelden zich in de 3de eeuw twee houdingen:

1. Een beweging die tot elke prijs wilde terugkeren naar de (geïdealiseerde) kleine en zondeloze Kerk van het begin. Ze bleef echter marginaal.

2. De kerkleiding opteerde voor het model van de 'volkskerk', waar plaats is voor heiligen en zondaars. Daarmee ging een versoepeling van de strenge boetepraktijk gepaard.

Een geordende gemeenschap

De oude Kerk besefte terdege dat zelfs een gemeenschap van goedmenende mensen nood heeft aan structuren.

1. Zeer snel in de 2de eeuw werd het hiërarchische model van 'één bisschop met een college van priesters en een groep diakens' in elke lokale gemeenschap zichtbaar.

2. In de 3de eeuw werd het onderscheid tussen de gewijde ambtsdragers en de leken scherper getrokken**.** Maar dit was het resultaat van een spontane ontwikkeling die door allen werd gedragen.

3. Daardoor gaf de Kerk geen gespleten indruk: het algemene groepsgevoel bleef intact.

2. De Kerk van Constantijn (4de eeuw)

De versterking van aanwezige tendensen

De erkenning van het christendom als geoorloofde godsdienst door Constantijn in 313 en de verheffing van het katholicisme tot staatsgodsdienst in de jaren 380 bracht geen verandering in het beeld van de Kerk als een gemeenschap van broeders en zusters teweeg. Wel werden een aantal tendensen uit de 3de eeuw versterkt:

1. De clerici en inzonderheid de bisschoppen vormden nu een echte geestelijke stand, die ook maatschappelijk aanzien genoot. Tegelijk ging de inspraak van de leken in het kerkelijke leven beduidend achteruit, maar zonder noemenswaardig protest hunnerzijds.

2. Het aantal christenen nam nu explosief toe, omdat christen-zijn nu een goede troef was om maatschappelijk en sociaal vooruit te komen. Het was het begin van de 'christenheid': een samenleving waar christelijk geloof en goed burgerschap elkaar veronderstelden.

3. De massabekeringen deden de kwaliteit van de geloofsbeleving dalen: bij vele nieuwgedoopten leefden heidense gewoonten onderhuids voort. Ook nu zette de Kerk haar strategie van de geduldige bekering van het hart voort.

Het nieuwe van de Constantijnse Kerk

De giften die de Kerk nu van de staat en rijke prominenten kreeg, werden gebruikt voor een grootschalige aanpak van de traditionele caritas, wat resulteerde in de systematische oprichting van specifieke verzorgingsinstellingen. Die verschenen toen niet alleen als een kerkelijk innovatie, maar eveneens als een maatschappelijk novum. Doordat we zo gewend geraakt zijn aan de christelijke caritaswerking beseffen we nauwelijks welk surplus aan menselijkheid de georganiseerde naastenliefde van de Kerk in de toenmalige samenleving gebracht heeft.

3. Besluit

In de mate dat de kerkgeschiedenis van de 4de eeuw verschijnt als de beginperiode van de christenheid en de homogeenchristelijke samenleving, kan ze christenen in het huidige Westen nog moeilijk inspireren. We maken immers juist de opruiming van de christenheid mee. Het is daarom beter dat hedendaagse christenen zich laten inspireren door de Kerk uit de periode vóór 313. Zij was een minderheid, die dankzij haar sterk identiteitsbesef in een zee van pluralisme onwankelbaar bleef vertrouwen op de toekomst. Zodoende straalde ze in haar omgeving een wervende kracht uit, die voornamelijk door het persoonlijke getuigenis en het sterke gemeenschapsgevoel werd gevoed. Verder zocht zij werkelijk 'gist in het deeg van de samenleving' te zijn. Maar de 'Kerk van Constantijn' geeft daarbij wel de kostbare hint, dat het christelijke geloofsgetuigenis ongeloofwaardig wordt als het niet vergezeld gaat van een goed uitgebouwde caritatieve zorg.

Voordracht gehouden voor de
Lucasvereniging Waasland
op 1 oktober 2008